

наша слова

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года

№ 14 (1425) 3 КРАСАВІКА 2019 г.

Дарагія сябры “Нашага слова”!

У красавіку мы ў цэлым захавалі пазіцыі і нават злёгку іх палепшылі. Ёсць нязначныя падзенні і нязначны рост па асобных абласцях. Добрае слова трэба сказаць пра горад Магілёў, дзе падпіска вырасла ў паўтара разы. Падрасла падпіска ў Менску, Менскім раёне, Валожыне, Слуцку, іншых раёнах Менскай вобласці, што прывяло і да значнага росту па ўсёй Меншчыне.

Студзень Красавік

Берасцейская вобласць:	Салігорск гор.	3	3
Баранавічы р.в.	14	13	
Бяроза р.в.	7	8	
Белаазёрск р.в.	-	-	
Бярэсце гор.	6	6	
Ганцавічы р.в.	1	1	
Драгічын р.в.	-	-	
Жабінка р.в.	-	-	
Іванава р.в.	1	-	
Івацэвічы р.в.	3	2	
Камянец р.в.	1	1	
Кобрын гор.	2	2	
Лунінец гор.	1	1	
Ляхавічы р.в.	1	1	
Маларыта р.в.	-	-	
Пінск гор.	6	6	
Пружаны р.в.	5	4	
Столін р.в.	-	-	
Усяго:	48	45	

Віцебская вобласць:

Бешанковічы р.в.	-	-
Браслаў р.в.	1	1
Віцебск гор.	20	23
Віцебск РВПС	-	-
Верхнедзвінск р.в.	4	5
Глыбокае р.в.	6	5
Гарадок р.в.	3	3
Докшицы р.в.	2	2
Дуброўна р.в.	1	1
Лёзін р.в.	1	1
Лепель р.в.	1	1
Міёры р.в.	1	1
Наваполацк гор.	17	19
Орша гор.	6	6
Полацк гор.	4	3
Паставы р.в.	5	3
Расоны р.в.	1	1
Сянно р.в.	1	1
Талочын р.в.	1	1
Ушачы р.в.	3	3
Чашнікі р.в.	1	1
Шаркоўшчына р.в.	6	6
Шуміліна р.в.	-	-
Усяго:	85	87

Менская вобласць:

Беразіно р.в.	2	2
Барысаў гор.	6	7
Вілейка гор.	2	2
Валожын гор.	5	7
Дзяржынск р.в.	6	7
Клецк р.в.	-	-
Крупкі р.в.	2	2
Капыль р.в.	2	2
Лагойск	5	5
Любань р.в.	2	1
Менск гор.	194	199
Менск РВПС	10	14
Маладечна гор.	10	11
Мядзель р.в.	2	2
Пухавічы РВПС	4	4
Нясвіж р.в.	33	27
Смалявічы р.в.	2	3
Слуцк гор.	5	7

ISSN 2073-7033

Усяго на краіне: 674 683

Будслаўскі фэст - частка сусветнай духоўнай спадчыны

31 сакавіка ў бібліятэцы імя Адама Міцкевіча Чырвонага касцёла адбылася святочная вечарына, прысвечаная ўключэнню Будслаўскага фэсту ў Рэпрэзентатыўны спіс нематэрыяльнай культурнай сусветнай спадчыны ЮНЕСКА.

Больш за 400 гадоў святыня ў Будславе прыцягвае да сябе сотні вернікаў з Беларусі, Польшчы, Літвы, Расіі. Касцёл бернардынаў, пабудаваны ў 1783 годзе, абрэз, як мастацкая і духоўная каштоўнасць, дзённыя і начныя набажэнствы, казанні святароў, пілігримкі вернікаў, якія ідуць з розных гарадоў і мястэчак, працэсія, кірмаш мастацкіх вырабаў, фестываль каталіцкага і праваслаўнага друку, канцэрты моладзевых гуртоў, намёты і шчырыя размовы моладзі ля вогнішча - усе гэтыя з'яўы ствараюць непаўторны каларыт штогадовага Будслаўскага фэсту.

Пра пабудову санктуарыя Маці Божай у Будславе і гісторыю цудатворнага абраза нагадаў прысутным кандыдат гістарычных навук, пробашч Чырвонага касцёла, ксёндз-канонік Уладзіслаў Завальнюк. Гэтай тэмэён прысвяціў навуковую працу ў час заканчэння вучобы ў Варшаўскай Тэалагічнай Акадэміі, і выдаў пазней асобную кнігу "Будслаўскі касцёл - святыня Беларусі".

- У 1504 годзе

вялікі князь Аляксандр перадаў гэтую мясцовасць з лесам ва ўладанні віленскім манахам-бернардзінам, - распавёў кс.-пробашч Уладзіслаў Завальнюк. - Па рэках Сэрвачы і Віліі дрэвы сплаўлялі на будаўніцтва капліцы св. Ганны ў Вільні.

Абрэз, напісаны ў духу італьянскага Рэнесансу, быў подораны ў 1598 годзе папай Рымскім Кліментам VIII менскаму ваяводзе Яну Пацу. Пасля смерці Паца абрац перайшоў капелану Ісаку Салакаю, які ў 1613 годзе падараў яго Будслаўскому манастыру бернардзінам. На абразе - срэбны аклад і карона з каштоўнымі каменнямі.

У гады Другой сусветнай вайны вернікі старэйшых пакаленняў выратавалі храм ад разбурэння. У савецкія часы святары спавядалі там толькі ноччу, схаваныя, служыць было немагчыма.

У часы перабудовы матулы і бацькі, якія захавалі веру, вярнулі належнае шанаванне Маці Божай. З 1989 года правяўся сапраўдны пульс касцельнага жыцця, аднавіліся пілігримкі ў Будславу, у наступныя гады працэсіі пашыраліся. У 2007 годзе мы правялі водную пілігримку на сямі лодках працяглацию 308 кіламетраў

па тым шляху, па якім манахі сплаўлялі лес у Вільню. З тых часоў тысячи пілігримаў зноў сіяюць ў Будславу.

- Шчырыя споведзі, адпусты, ачышчаны і пра святляюць душы вернікаў. Супольная малітва на роднай беларускай мове аўядноўвае і мабілізуе народ, стымулюе развіццё культуры і турызму. З Будслаўскім фэстам мы будзем такім народам, якім Бог хоча бачыць нас! - прамовіў ксэндз-пробашч Уладзіслаў Завальнюк. - Важна, каб усе адчуць, што на Беларусі ёсць такая святыня, якая прызнана ўсім светам!

6 гадоў таму пачалі ўзнікаць ініцыятыўныя групы, каб надаць сапраўднае шанаванне Будслаўскому фэсту. Да мяне звярнулася Галіна Івуць і паведаміла пра збор дакументаў. Мы парайліся з прафесарам Уладзімірам Іосіфавічам Навіцкім і пачалі падрыхтоўку. З часам Міністэрства культуры правяло спецыяльнае паседжанне, некалькі гадоў ішла падрыхтоўчая праца.

Пра значэнне Будслаўскага фэсту распавяяла Ала Барысаўна Сашкевіч, член Нацыянальнай камісіі па справах ЮНЕСКА, старшыня фонду "Культурная спадчына і сучаснасць".

- У 2003 годзе ЮНЕСКА прыняла Канвенцыю аб захаванні духоўнай спадчыны, якую падпісалі 175 краін, у тым ліку і Бе-

ларусь. У 2015 годзе Рэспубліка Беларусь прадаставіла пакет дакументаў, у якіх захоўвалася апісанне ўсіх ка-штоўнасцей Будслава і свята, якое праводзіцца штогод.

Тут прысутнічае сярэднявечная гісторыя, абрэз з'яўляеца узорам мастацтва і захоўваецца ўрачыстая рэлігійная цырымонія. Будслаўскі фэст - гэта тое, што нас адрознівае ад іншых народоў, што нас яднае, цэментуе нацыю, выхоўвае ў духу салідарнасці. Фэст можа паслужыць далейшаму развіццю культуры, росквіту народных рамёств, упрыгожанню мясцовасці, паспрыяе ўстойліваму турызму.

Пра арганізацыйную працу распавяяла куратар бібліятэкі імя А. Міцкевіча Галіна Фёдараўна Івуць. Яна наведвала Францыю ў 2015 годзе і была запрошана ў культурны цэнтр пры беларускай амбасадзе ў Францыі. Спадарыня Галіна перадала спіс Будслаўскага абраца ў Храм трох свяціцеляў у Парыжы. Яна сустракалася з сакратаром Камісіі па нематэрыяльнай культурнай спадчыне ЮНЕСКА.

На Міжурадавым камітэце ЮНЕСКА, якое адбывалася ў далёкай краіне Маўрыкій, 28 лістапада 2018 года было прынята канчатковае рашэнне аб уключэнні Будслаўскага фэсту ў Рэпрэзентатыўны спіс нематэрыяльнай культурнай спадчыны ЮНЕСКА. (Заканчэнне на стр. 2.)

Зварот ТБМ

Паважаныя выпускнікі і будучыя абітурыенты!

Жадаем вам поспеху пры падрыхтоўцы і здачы іспытаў. Мы спадзяёмся, што пры выборы тэстаў вы аддасце перавагу беларускай мове. Мы ўпэўнены, што родная беларуская мова дапаможа вам паспяхова перадолець выпускныя экзамены і годна падрыхтавацца да цэнтралізаваных предметных тэстаў.

27 сакавіка 2019 г. Сакратарыят ТБМ.

Будслаўскі фэст - частка сусветнай духоўнай спадчыны

(Заканчэнне. Пачатак на ст. 1.)

На паседжанні Міжурадавага камітэта ЮНЭСКА, якое адбывалася ў далёкай краіне Маўрыкій, 28 лістапада 2018 года было прынята канчатковое рашэнне аб уключэнні Будслаўскага фэсту ў Рэпрэзентатывны спіс нематэрыяльнай культурнай сусветнай спадчыны ЮНЭСКА.

Сведчаннем пра пешыя посныя пілігрымкі ў Будслаў, якія надаюць здароўя і бадзёрасці, падзялілася паэтка Ядвіга Іванаўна Рай, аўтарка кнігі "Малітва ў дарозе". Пані Ядвіга ходзіць у пілігрымкі больш дзесяці гадоў і занатоўвае ўсе падзеі і ўражанні аб падарожжах да святыні.

З прывітаннем да грамады звярнулася жыхаркі Будслава Ірына Пятровіч і Яніна Дземідовіч, якія штогод гасцінна прымываюць і сустракаюць пілігрымаў. Пані Яніна, якая працуе ў школе і выкладае беларускую мову і літаратуру, падзялілася сваім вершам пра Будслаўскую святыню.

МАЯ МАЛЕНЬКАЯ РАДЗІМА
О Будслав! Родная мясціна!
Дзівосны край, славуты кут...

Будзь дабраславёнаю, часіна,
Як светлы цуд з'яўляўся тут.
Як ахінула ласкай Божай
Зямелку гэту назаўжды
Святая Маці - воблік гожы
Яшчэ бліжэй нам праз гады.
Храм Апякункі Беларусі
Шляхі здаўна сюды вядуць,
Яму я нізка пакланяюся,
Як святам вернікі ідуць.

Крыніцы генеалагічнай асьветы

Навукова-практычны семінар "Крыніцы па генеалогіі ў беларускіх архівах і бібліятэках" адбыўся 27 сакавіка ў Нацыянальной бібліятэцы Беларусі. На ім з презентацыямі выступілі супрацоўнікі навукова-даследчага аддзела кнігазнаўства бібліятэкі і прадстаўнікі Нацыянальнага гісторычнага архіва Беларусі.

Школьнікі і студэнты вывучаюць гісторыю сваіх сямей, штогод удзельнічаюць у конкурсах радаводаў, асобы сталага веку паглябляюць свае веды. Тому зала адукцыйных тэхналогій была перапоўненай, і ў ёй прысутнічалі такія аўтарытэтныя асобы, як Зміцер Дрозд, Марыя Міхайлаўна Міцкевіч і іншыя.

- У 90-тыя гады ў нашай краіне пачаўся сапраўдны генеалагічны бум, - адзначыў намеснік дырэктара Нацыянальнага гісторычнага архіва Дзяніс Васільевіч Лісейчыкаў. - Калі інфармацыя пра продкаў (дваранскага паходжання, у тым ліку рэпрэсаваных) больш не пагражала стратай кар'еры, многія беларусы пачалі займацца стварэннем радаводаў. А некаторыя захацелі пацвердзіць сваё шляхецкае паходжанне. Пашук інфармацыі стаў актуальным для многіх пры стварэнні карты паляка.

"Сайт "Архівы Беларусі" (<https://archives.gov.by/>) дае маг-

дзесяцігоддзе займаецца сістэмнай інфармацыяй пра шляхецкія роды. Такую інфармацыю можна адшукаць на сایце: www.nobility.by (forum).

Гурток даследчыкаў генеалогіі дзейнічае ў БДУ на гісторычным факультэце. Школа практичнай генеалогіі існуе ў праваслаўным прыходзе св. Мікалая Японскага, а заняткі яе праходзяць у будынку Духоўнай Акадэміі ў Менску. Праект ставіць асьветніцкія задачы. Гурток "Наш радавод" існуе ў Гродні. Створаны рэурс www.radawod.by і захоўвае карысную інфармацыю для тых, хто цікавіцца пытаннямі генеалогіі.

Каштоўную інфармацыю

фікацыі і падробкі, праз якія людзі спрабавалі далучыцца да шляхецкага саслоўя і слынных радоў. Часамі мела месца прырастанне звестак, устаўленыя выклады, якія дапісваліся пазней на старонках

метрычных дакументаў і рэзвіскіх сказак.

Загадчык навукова-даследчага аддзела кнігазнаўства, кандыдат гісторычных навук Анатоль Мікалаевіч Сцебурак распавёў пра генеалагічныя крыніцы Нацыянальнай бібліятэкі. Гэта метрычныя кнігі каталіцкіх касцёлаў, праваслаўных і ўніяцкіх цэркваў Берасцейской, Гарадзенскай, Віцебскай, Магілёўскай, Менскай і Гомельскай абласцей.

Спадар Анатоль пазнаёміў з невялічкай выставай старожытных дакументаў у чытальнай зале рукапісаў. Тут можна пабачыць: алфавітны спіс народжаных і памерлых у Будслаўскай парафіі ў 1780-1855 гадах, спіс шлюбаў, метрычную книгу Быхаўскага парафіяльнага касцёла на лацінскай мове і іншыя рэдкія дакументы.

Нацыянальны гісторычны архіў і Нацыянальная бібліятэка дапамагаюць чытальцам і карыстальнікам у пошуках генеалагічных крыніц для стварэння радаводаў.

Эла Дзвінская,
фота з архіва Анатоля
Сцебуракі.

1. Анатоль Сцебурак;
2. Паседжанне школы практичнай генеалогіі ў Менску.

Кранаюць купалы аблокі...
Ад святыні не адвясці вачэй.
Прыгожы, величны, высокі,
Зірнеш на храм - і жыць лягчэй.
А Сэрвач сіняю істужкай
Віеща близка калі ног,
Крылом махае бусел-птушка,
Мяспіну гэту выбраў Бог.

З прыгожымі спевамі выступілі Таццяна Дробыш і ўдзельнікі дзіцячай студыі "Неспадзянка".

Госці вечарыны прагледзелі фільм рэжысёра Уладзіміра Арлова пра Будслаўскі фэст і пазнаёміліся з выставай мастацкіх прац фатографа Віктара Ведзеня "Дарогі, якім мы Бога шукаем" у дольнім зале касцёла.

Эла Дзвінская,
фота аўтара.

чымасьць атрымаець важную інфармацыю, - распавёў Дзяніс Лісейчыкаў. - Карысную інфармацыю можна знайсці на літоўскіх, латышскіх і польскіх сайтах: lietuvos-paveldas.com, www.lvva-raduraksti.lv, www.szukajwarchiwach.pl і іншых.

20 прыходскіх архіваў цэрквяў і касцёлаў адлічбаваныя (з Лоска, Міра, Радашковіч, Ракава, Дзераўной, Ішкандзі, Нясвіжа, Росі, Жыровіч, Быценя і іншых гарадоў.) Ідзе праца над адлічбоўкай іншых архіўных крыніц.

Старшыня Грамадскай арганізацыі "Радавод", кандыдат гісторычных навук Вадзім Урублеўскі распавеў пра генеалагічную асьвету на сеняшнім этапе, паведаміў пра розныя праекты і інтэрнэт-ресурсы, якія дапамагаюць у пошуку продкаў. Згуртаванне беларускай шляхты не адно-

нясе праект "Вілейскі павет", існуе грамадскае аб'яднанне і сайт: www.vilejski-uezd.by. У Бабруйску дзейнічае гісторычна-генеалагічнае таварыства "Істокі". Соцыёкультурны праект VENA ажыццяўляе незалежную арт-групу, якая працуе ў галіне архіўнай фатаграфіі і вуснай гісторыі. Інфармацыя пра расійскія генеалагічныя крыніцы размешчана на сایце www.forum.udg.ru. "Беларусы імкнущы, каб у нас існавала такая шырокая грамадская пляцоўка па генеалагічных даследваннях, якія ў Украіне і Расіі", - засведчыл ўдзельнікі семінара.

Яўген Станіслававіч Глінскі, супрацоўнік Нацыянальнага архіва, папярэдзіў, што трэба быць уважлівымі ў вывучэнні дакументаў, бо здаўна існавалі фальсі-

САКАВІЦКАЕ РЭХА

Вясна... Пара прыгажосці, пара кахрання, пара нараджэння новага жыцця і новых спадзянненяў. Менавіта на адзін з вясновых дніў UNESKO прызначыла адметную дату - Міжнародны дзень Паэзіі, які ўвесь свет адзначае 21 сакавіка, роўна праз месяц пасля Міжнароднага дня роднай мовы.

З мінулага года Магілёўская абласная арганізацыя Саюза беларускіх пісьменнікаў сумесна з гарадской арганізацыяй ТБМ з ініцыятывы Тамары Аўсянікавай пачала адзначаць гэтую дату конкурсам мастацкага чытання ўласных вершаў "Сакавіцкае рэха". Ініцыятуву пагадзілася падтрымач бібліятэка № 9, якой нідаўна прысвоена імя Янкі Купалы. Тут як імя абавязвае.

Адносаў ўзросту ўдзельнікаў конкурс самы дэмакратычны: у ім могуць браць удзел і дашкольнікі, і людзі далёка не маладыя. Але творы на конкурс прымаюцца толькі на беларускай мове. Журы ацэньвае асобна тэкст твора і асобна мастацтва яго выканання. Пераможцаў вызначае па суме гэтых двух уражанняў.

У мінулым годзе паказаша на конкурсе асмеліліся толькі 8 чалавек. Перамагла студэнтка фа-

Арцём Новікаў

Спявае Васіль Аўраменка

культэта журналістыкі Крысціна Башарымава.

На гэты раз у аргкамітэце паступілі заяўкі ад 20 вершатворцаў, пераважна ад школьнікаў (!), але з'явіліся на конкурс толькі 11.

Журы ў складзе Таццяны Барысік (віца-лаўрэат прэмii імя Ежы Гедройця), Алены Быковай (актыўна аўтарка альманаха "Брама"), Галіны Жмачынскай (намесніца дырэктара бібліятэкі), Яраслава Клімуця (вядомы літаратуразнаўца, кандыдат філалагічных навук) і Мікалая Яцкова (стар-

шыня абласной арганізацыі СБП) уважліва высушала ўсіх канкурсантаў і пайшло ў іншы пакой падводзіць вынікі.

За час працы журы слухачы, якія запоўнілі бібліятэчную залу, паслушалі "ненавукова-музычную" лекцыю "Паэзія спеўная, наспеўная і няпэўная", якую прычытаў магілёўскі бард і па сумішчальніцтве лекар Васіль Аўраменка з дэманстрацый спеваў розных жанраў пад гітарныя пераборы.

Затым вядоўца агучыў паэтычныя навіны Магілёва за мінулы год. Самыя цікавыя з іх: заахвочваны прыз Паўлу Бракаву ў конкурсе "Эклібрис", які Саюз беларускіх пісьменнікаў прысвяціў 100-годдзю БНР, выданне К. Башарымавай, леташній пераможцай "Рэха", рускамоўнага зборніка сюэрэалістых вершаў "Et cetera" і перамога Насці Мацлюнай у конкурсе "Магілёўскія зорачкі" з выдатным уласным вершам "Наказ", які 6 лютага друкаваўся ў "Нашым слове" сярод тэкстаў, рэкомендаваных для Агульнанацыянальнай дыктоўкі.

А тут і журы падаспела з вынікамі сваёй працы.

Трэцяе месца прысуджана

Дыплом і падарункі Наце Драздовой за II месца

Віншаванні прымае пераможца Павел Бракаў

Алесь Сабалеўскі ©2019

Журы

самаму маладому ўдзельніку, пяцікласніку школы № 25 Арцёму Новікаў. Верш пра лемантар быў па-дзіцчы недасканалы, але хлопчык прычытаў яго так натхнёна, што выклікаў гучныя воплескі слухачоў і вось такую прыхильнасць журы.

На другім месцы навучэнка 10 класа ліцэя № 3 Ната Драздова. Ната займаецца ў літаратурным моладзевым клубе "Святыца", якім кіруе Т. Аўсянікава, прыйшла туды з рускамоўнымі творамі, не толькі паэтычнымі, а на "Рэха" вырашыла прад'яўіць свае першыя беларускія вершы. І ў гэтым выпадку першыя блін аказаўся зусім не камяком.

А перамог журналіст Па-

вел Бракаў з мініпэмкай "Абвінавачваецца свабода!", прысвечанай апошнім дням Кастуся Каліноўскага. Менавіта гэты твор высоока ацаніла і журы "Эклібриса".

Кожны ўдзельнік атрымаў каляровае пасведчанне аб сваім удзеле ў конкурсе. А пераможцы атрымалі дыпломы, салодкія падарункі ад фундатара конкурсу, індывидуальнага прадпрымальніка Сяргея Дымкова і асобнікі апошнія выпуска альманаха "Брама". "Браму" ў якасці заахвочвальнага прыза падарылі і тым ўдзельнікам, якія былі блізкімі да прызвых ацэнак, Мікалаю Сувораву і Ніне Канаплёвой.

**Міхась Булавацкі,
Магілёў.**

Дзейнасць Рады ТБМ імя Т. Касцюшкі Кастрычніцкага р-на г. Менска

Многа гадоў, ад самага ўтварэння, наша рада няўхільна прытрымлівалася сваёй добраі традыцыі: раз ці два на год мы праводзім вельмі шырокое паседжанне з запрашэннем грамадскасці. Месца правядзення - малады хвойны лес, які ўшчыльную прылягае да "маёнтка" (лецішча) сп. Яна Грыба. Месца прыдатнае tym, што ад электрычкі - 800 м, а засталом, які стаіць у лесе і можа нарощвацца практична бясконца, хапае месца ўсім (а збіраецца грамада да 100 і болей чалавек).

12-га і 13-га склікання.

Паседжанні заўсёды заканчваюцца культурнай часткай: гурты "Ліцьвіны", "Рада", барды Змірок Вайцюшкевіч, Змірок Бартосік, Аляксей Галіч, Віталь Равінскі ды інш. Асаблівую ўдзячнасць мы выказываем нашай вядомай піяніні Таццяне Грыневіч, нашыя беларускія песні ў яе выкананні гучаць асабліва пранікненна і краснальна.

І яшчэ адзін момант: часам наведвае нас легенда беларускага тэлебачання,

Ян Грыб з'яўляўся старшынём рады многа гадоў запар, а цяпер ён абраны ганаровым старшынём.

Такія пашыраныя паседжанні прымяркоўваюцца пад самыя значныя падзеі з жыцця краіны: гісторычныя даты, юбілеі знакамітых людзей Беларусі, культурныя з'явы. Адкрываеца паседжанне заўсёды агульным спевам малітвы Н. Арсенінай "Магутны Божа".

З гонарамі і ўдзячнасцю ўспамінае незабыўных лепшых людзей Радзімы, наших сяброў, якія ў свой час сістэматычна бралі ўдзел у такіх наших імпрэзах. Гэта: Мікола Ермаловіч, апантаны выдатны гісторык, які самаахвярна адраджаў для нас нашае ВКЛ, прафесар Юрась Хадыка, блізкі сябар нашай рады; прафесар гісторык Анатоль Грыцкевіч; знаны паэт, грамадскі і дзяржаўны дзеяч Генадзь Бураўкін. Усе яны ахвотна ўдзельнічалі ў наших паседжаннях і трymалі сваё важкае слова.

любоў ўсёй краіны
Зінаіда Бандарэнка.
Яе голас да гэтага часу гучыць так чароўна і міла.
Часам чытае вершы самога Яна Грыба, за што ад мяне ёй ніzkі паклон.

Н я д а ў на наша рада амаль усім складам ездзіла на ўсталяванне помніка нацыянальному гербу краіны Тадэвушу Касцюшку, імя якога мы з гонарами носім.

Хоць мы не палітычная арганізацыя, але не можам не адклікацца на такія падзеі, як расейская акупацыя Крыма і вайна з Украінай, пагроза незалежнасці Радзімы ды інш.

Рада не спыняе і не спыніць работу, нягледзячы на ніякія неспрыяльныя ўмовы.

Ганаровы старшыня Ян Грыб.

Мы таксама ўдзячныя паважанаму пісьменніку-гісторыку Уладзіміру Арлову, які часта адклікаецца на нашыя запрашэнні, выступае з лекцыямі, праводзіць презентацыі сваіх чарговых кніг.

Бываюць гасці з пасты Міхась Скобла, Уладзімір Някляеў, Славамір Адамовіч ды інш. Мастакі Аляксей Марачкін, Мікола Купава, Але́сь Шатэрнік; вядомы мовазнавец Вінцук Вячорка; дэпутаты ВС

Вішуем сяброў ТБМ, якія нарадзіліся ў красавіку

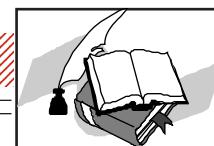
Абакунчык Галіна
Абрамовіч Віталь Мар'яновіч
Адынец Сяргей
Аксак (Арлова) Валянціна Ів.
Аляксандра Уладзімір Леан.
Аляхновіч Андрэй Пятровіч
Анацка Дзмітры Юр'евіч
Андрэнка Таццяна Пятроўна
Апяценка Мікалай Мікалаевіч
Арабей Віталь Генадзьевіч
Арлоў Сяргей Аляксееўч
Арэ́віна Вольга Генадзьевіч
Асіеўская Крысціна Энерест.
Астапенка Аляксандар
Астапеня Рыгор Яўгенавіч
Астраўцоў Сяргей Аляксанд.
Атрашэнка Сяргей Нікіфар.
Аўшукоў Леанід Аляксанд.
Ашурыйк Андрэй Міхайлавіч
Багдановіч Юры Уладзіміравіч
Базінік Юры Іванавіч
Балушэўская Ірына
Бандарэнка Зінаіда Аляксанд.
Бараноўская Вольга Аляксан.
Бараноўскі Уладзімір Мікал.
Барскі Віктар Яўгенавіч
Барысевіч Даніла Андрэевіч
Басякова Аліна
Болтак Аляксандар
Брылеўская Наталля Міхайл.
Будай Людміла
Булатоўскі Ариём Ігаравіч
Бульянкова Яніна
Бухоўская Яніна
Быль Віталь Анатольевіч
Вайцеховіч Зінаіда Афанас.
Вайцеховіч Эдуард Антонавіч
Вайляховіч Марыя
Вакар Людміла Уладзіміраўна
Валадзько Вадзім Пятровіч
Валынец Алена
Варган Віталь
Васільёў Павел Аляксееўч
Васількоў Віталь Рыгоравіч
Ваўкавец Яўген
Вераб'ёў Віталь
Вінаградаў Дзмітры Мікалаев.
Вінаградаў Павел Юр'евіч
Войкін Павел Анатольевіч
Воўкава Вікторыя Анатол.
Вярбоўская Ірына Леанідаўна
Гагалінская Людміла
Гаёўская Аляксандра Рамуал.
Гапановіч Іван
Гарадовіч Ала Леанідаўна
Гардынец Лідзія Міхайлаўна
Гарэлікава Тамара Пятроўна
Гасюк Марына
Гладкая Анастасія Мікалаеўна
Гоеўская Алеся
Грыгаркевіч Вадзім Юр'евіч
Грынавецкая Надзея Канстанц.
Грынавіцкі Юры Анатольевіч
Грыцкевіч Аляксандра Ал.
Гуркова Аніта Гражына Ал.
Гучак Вольга Уладзіміраўна
Дайлід Павел Канстанцінавіч
Дарафейчык Ганна
Дарога Мікалай Філіповіч
Даўгашэй Галіна Аляксанд.
Дзэмідзенка Анастасія Алякс.
Дзенісевич Ніна
Дзінглескі Віталь Віктаравіч
Дзяўчакоў Алег Уладзіміравіч
Дзяяблая Алена Віктараўна
Дзяягілева Галіна
Дзям'яненка Алесь Мікалаевіч
Дзяярчаг Галіна Іванаўна
Доўкіна Ірына
Драйліх Алена Уладзіміраўна
Дубіцкая Сцяпаніда
Дулько Вольга
Дундалевіч Людміла
Ельшэвіч Ірына
Ермаловіч Канстанцін Уладзім.
Жукаў Вітаўт В.
Заблоцкі Максім Мікалаевіч
Завадская Алена Міхайлаўна
Занкевіч Вольга
Захарэвіч Алена Міхайлаўна
Зверава Тамара Мікалаеўна
Звирок Андрэй Сяргеевіч
Зелянёўская Аксана Міхайл.

Зіноўева Святлана
Зуева Ларыса Алегаўна
Іванова Ніна
Іваноў Ігар Віктаравіч
Івашчанка Аляксандар Анатол.
Ільніцкі Кірыла
Ільючык Мікалай Антонавіч
Іотчанка Настасся Аляксееўна
Іўчына Таццяна Сяргеевна
Кабзар Анатол Ігаравіч
Кадушкевіч Іван Антонавіч
Казакевіч Юры Аляксандр.
Казловіч Алена
Казмерчак Ігар Міхайлавіч
Каляда Надзея Сяргеевна
Каляда Наталля Васільевна
Камлюк Але́сь Антонавіч
Канановіч Аляксандар Алякс.
Канапацкі Вадзім
Караленя Жанна Сямёнаўна
Карлінска Тамара Іванаўна
Карповіч Але́сь Аляксандр.
Касая Ганна
Кастусёў Рыгор Андрэевіч
Касяньчык Святлана Васіл.
Кацэвіч Ірына Мікалаеўна
Качан Алена Станіславаўна
Кашалькова Марыя Якаўлеўна
Кашэль Кастусь
Кісялевіч Сяргеевна
Клішэвіч Ігар Уладзіміравіч
Кніт Уладзімір Міхайлавіч
Кракоўны Яўген Аляксандр.
Краснасельскі Дзяніс
Красоўская Наталля Леанід.
Крэцкі Віталь
Кузьміна Дар'я Міхайлаўна
Кузняцоў Канстанцін Канст.
Кулак Віктар Уладзіміравіч
Кулаковіч Уладзімір Уладзім.
Кульбак Аляксандар Пятровіч
Курачыцкі Андрэй
Куропіт Мікіта
Кусянкова Любоў Яўгенаўна
Кушчанка Карына Аляксандр.
Лавіцкі Мікалай Емельяновіч
Лакуцін Сяргей Дзмітрыевіч
Лапуць Ірына Сяргеевна
Лапіцкі Таццяна Яўгенаўна
Латушка Раман Андрэевіч
Леанівіч Аляксандра
Леванцэўчы Лена Васільевна
Лепушэнка Максім Алегавіч
Леўчанка Ганна Паўлаўна
Лісай Генадзь Станіславаўіч
Літвінёўская Але́сь Генадз.
Лічко Уладзімір Яўгенаўіч
Лука Алена Вячаславаўна
Лукашэвіч Юры Аляксандр.
Лысая Наталя
Львова Ганна Леанідаўна
Ляхоцкая Алена
Ляшчоў Віктар
Максімовіч Кацярына
Малец Надзея
Малічэўскі Павел Віктаравіч
Мамантава Любоў
Манкус Артур Эдуардавіч
Манкус Канстанцін Віктаравіч
Манько Агата Антонаўна
Манько Але́сь
Маразюк Анатоль Васільевіч
Марачкіна Ірына Леанідаўна
Марозава Наталля Анатол.
Марчук Дзмітры Іванавіч
Маслюкоў Тэльман Вікторавіч
Матвеева Ганна
Мацвеева Таццяна Віктараўна
Мацельскі Міхась Альфрэд.
Мельнікава Ала
Міцкевіч Вольга Уладзімір.
Міцынскай Валянціна Алякс.
Мішур Юльяна Дзмітрыевна
Нагорная Аліна Аляксандр.
Несцяровіч Антаніна Андр.
Несцярук Аркадзь Вітальевіч
Падзінка Наталля Анатольевіч
Пазнухова Васіліса Міхайл.
Паклонская Людміла
Панкоў С.А.
Паплаўны Анатоль Уладзімір.
Папоў Ігар Селіверставіч
Пархімчык Віктар Вікторавіч

Парэчына Зінаіда Паўлаўна
Пастухоў Міхал Іванавіч
Пашук Таццяна Дзмітрыевна
Петрашэвіч Ариём
Плахатнік Святлана Паўлаўна
Пракаповіч Георгі Дзмітрыевіч
Пушкіна Яніна Аляксандраўна
Пішанічны Юры Рыгоравіч
Пяткевіч Дзяніс
Пястроўская Лізавета
Рабецкай Таццяна Юр'еўна
Райчонак Ада Эльеўна
Раманчук Раіса Міхайлаўна
Рудакоў Алег Васільевіч
Русецкі Сяргей Васільевіч
Савельева Таццяна Анатол.
Савіч Валер Уладзіміравіч
Сакалоў Юры Аляксандравіч
Сакалоўская Вераніка Пятр.
Сакалуха Але́сь Іванавіч
Саладкевіч Ганна Міхайлаўна
Сацура Іван Уладзіміравіч
Северцаў Мікалай Аляксанд.
Селуянова Ала
Сівук Кацярына
Сідараў Сяргей
Сільнова Людміла Данілаўна
Сіўковіч Валянціна Мікал.
Скакоўская Марыя Вітальевна
Скідан Аляксандар Пятровіч
Снапкоўскі Сяргей Уладзімір.
Соркіна Іна Валер'еўна
Станіславенка Ганна Рыгор.
Статкевіч Андрэй Ігаравіч
Сташулёнак Іван Іванавіч
Стрыжак Андрэй Сяргеевіч
Стрэцкене Валянціна Канст.
Сугак Вадзім Канстанцінавіч
Сулецкая Ніна Андрэўна
Сцяпук Валянціна Андрэўна
Сыцко Кірыл Валер'еўч
Сіцко Таццяна Сяргеевна
Таболіч Алены Уладзіміраўна
Талпека Дзмітры Міхайлавіч
Тарарака Алена
Труноў Віктар Іванавіч
Тушынскі Дзяніс Міхайлавіч
Усціновіч Юры
Федуковіч Вольга Мікалаеўна
Фейгіна Сафія Георгіеўна
Філіпчанка Дзяніс Уладзімір.
Фінагенаў Антон Аляксандр.
Фурс Антон Вікторавіч
Фясенка Іван Іванавіч
Хаданёнак Марыя Іванаўна
Хадаровіч Ганна Уладзімір.
Хальманцэвіч Сяргей Анатол.
Хільмановіч Уладзімір Іван.
Хлапянюк Наталля Андрэўна
Царук Юлія
Целеш Лявон Сцяпанавіч
Цехановіч Зміцер
Цімохіна Марыя Максімаўна
Ціханаў Максім Віктаравіч
Цярохін Уладзімір Станіслав.
Цярэшка Васіль Яўгенаўіч
Чабатароўская Тамара Мац.
Чаеўская Ала Канстанцінаўна
Чарніўская Святлана Сярг.
Чарніўскі Міхайл Давыдавіч
Чарткоў Алег Алегавіч
Чырвонцава Вікторыя Мікіт
Чырэц Дзмітры Аркадзьевіч
Чэбатароўская Тамара Мацв.
Шапялевіч Валянціна Рыгор.
Шаўра Юры Міхайлавіч
Шаўцоў Раман Ігаравіч
Шашкель Ніка Пятроўна
Шкрабава Вольга Піліпаўна
Шук Надзея
Шумчык Франц Станіслававіч
Шут Павел Васільевіч
Шчукін Міхайл Уладзіміравіч
Шчыракова Ларыса
Шэвяка Аляксандар Пятровіч
Юржыц Уладзімір Генадзьевіч
Яблонскі Зміцер Міхайлавіч
Якіменка Юлія Андрэўна
Яловік Павел Ірэніушавіч
Ярмоленка Васіль Сцяпанавіч
Яфімович Юлія Паўлаўна
Яцэнка Вольга

Мы таксама ўдзячныя пісьменніку-гісторыку Уладзіміру Арлову, які часта адклікаецца на нашыя запрашэнні, выступае з лекцыямі, праводзіць презентацыі сваіх чарговых кніг.

Бываюць гасці з пасты Міхась Скобла, Уладзімір Някляеў, Славамір Адамовіч ды інш. Мастакі Аляксей Марачкін, Мікола Купава, Але́сь Шатэрнік; вядомы мовазнавец Вінцук Вячорка; дэпутаты ВС

Беларуска з "Песні пра зубра" Вянок памяці

Учора, у апошні дзень сакавіка, адляцела ў Вечны вырай светлая беларуская душа Наталлі Санько.

Ужо ў самім прыходзе Наталлі на свет мне бачыцца тое, што метафізична паўплывала на лёс. Яна нарадзілася ў старажытнай украінскай Жоўкве з яе знакамітым замкам-рэзідэнцыяй вялікага князя і караля Яна Сабескага, пераможцы туркаў пад Венай. Адзначылася Жоўква і ў гісторыі айчыннай літаратуры. Якраз там, у друкарні манаҳаў-базыляну, у 1906-м эмігрантка з Расейскай імперыі ў аўстра-вугорскую Галіцию Алайза Пашкевіч, якую мы ведаем і любім як праста Цётку, выдала пад псеўданімам Гаўрыла з Полацка сваю кнігу "Скрыпка беларуская", а затым і "Хрест на свабоду".

Жыццёвы шлях Наталлі, семдзясят гадоў таму таемна ахрышчанай святаром ужо скасаванай бальшавікамі Украінскай уніяцкай царкви, будзе звязаны і з гісторыяй, і з беларускай літаратурай.

Калі бацькі - вайсковец з Лепельшчыны Міхал і маці-настаўніца Вольга родам з Клічава - вярнуліся ў 1955-м на радзіму і астаяваліся ў Менску, малой сямігадовай Наталлі было няўсям, чаму ў Жоўкве ўсе гаварылі па-украінску, а ў сталіцы Беларусі ніхто па-беларуску не размаўляе. Сумнае дзіцячае адкрыццё таксама адгукненне ў лёс - нязводным імкненнем бараніць сваё, спрадвечнае. Спрычынілася да гэтага і клічаўская бабуля па кудзелі Паліна, таленавітая спявачка і апавядальница, якая на ўсцеху дзесям і ўнукам затрымалася на гэтым свеце больш, чым на стагоддзе.

Скончыўши школу са срэбным медалём, Наталля стала студэнткай біялагічнага факультэта БДУ, а затым супрацоўніцай Беларускага навукова-даследчага інстытута гематалогіі і пераліван-

Наталля ў традыцыйным строі (з калекцыі Міхася Раманюка) з дачушкай Ясяй. 1979 г. Фота Яўгена Куліка

ня крыві, дзе выславілася як эксперыментаторка і ўладальніца некалькіх патэнтаў на вынаходніцтвы. Аднак заняткі навукай усё больш саступалі іншым зацікаўленням і клопатам.

Разам з мужам Змітром, цяпер вядомым кнігавыдаўцом і сапраўдным беларускім асьветнікам, Наталля ўвайшла ў легендарную ўжо цяпер нонканфармісцкую суполку "На паддашку". Зянон Пазняк, Міхась Чарняўскі, Лявон Баразна, Алеся Разанаў, Аляксей Марацкін, Віктар Маркавец, Міхась Раманюк... Сябры суполкі былі выдатнымі канспіратарамі: збіралася на свае паседжанні ў мастацкай майстэрні Яўгена Куліка, што месцілася на паддашку дакладна насупроць будынка КДБ.

Там, на паддашку, нараджаліся і паспяхова ўрэчайсіваліся нацыянальна арыентаваныя культурніцка-асьветныя праекты, што былі выклікам афіцыйнаму масацтву сацэралізму. Надыходзі час і для палітычных акцый.

У 1976-м шырока прагучала наладжаная "паддашкай" мастацкая выставка да 100-годдзя Цёткі. Яшчэ большы розгалас атрымала ў 1980-м экспазіцыя да 500-годдзя Міколы Гусоўскага. Наталля брала ўдзел у арганізацыі абедзвюх гэтых выставаў. Улады

ўжо не маглі ігнораваць уключаны ў сусветны каляндар ЮНЕСКА юбілей аўтара "Песні пра зубра" і далі дазвол на выданне знакамітай паэмы. У той кнізе з ілюстрацыямі Яўгена Куліка правобразам беларускі ў народным строі з дзіцем на руках, што знаходзіцца на адным з графічных аркушаў, стала Наталля Сан'ко.

Яна разам з мужам ды іншымі аднадумцамі рыхтавала першае, нелегаль-

нае выданне вядомай працы Міхалі Ермаловіча "Па слядах аднаго міфу". Друкавальная машынкі тады стаялі на ўліку ў спецслужбах, а для пакарання тых, хто адважваўся выпускаць у свет "крамольныя" тэксты, існаваў адпаведны артыкул Крымінальнага кодэкса, які пагражаў турэмным зняволеннем. Кніга Ермаловіча ўвайшла ў гісторию беларускага самвыду і спрычынілася да навуковай дыскусіі пра ўтварэнне Вялікага Княства Літоўскага, а пазней афіцыйна перавыдавалася вялікімі накладамі. Тады ж Наталля, узбройўшыся нажніцамі, разразала на старонкі рулоны "пракрученага" на ратапрынце тэксту. Якая гэта доўгая ды нялёткая праца, ведаю з уласнага досьведу: памнажалі разам з сябрам Вінцэсем Мудровым кніжкі, прывезеныя ад Ларысы Геніюш з Эльвы, у прыватнасці "Расейска-крыўскі (беларускі) слоўнік" Вацлава Ластоўскага.

Наталля адна з першых у беларускай кнігавыдаўецкай справе асвоіла персанальны кампьютар і стварыла макеты цэлай бібліятэкі кніг, сярод якіх такія папулярныя як "150 пытанняў і адказаў з гісторыі Беларусі", "Дзесяць бітваў" Міхася Чарняўскага, "Адкуль наш род" аўтара гэтых радкоў, "Дзесяць вікоў беларускай гісторыі" (яго ж у суаўтарстве з Генадзем Сагановічам). Шмат Наталлінай працы і ў падрыхтоўцы маіх "Краіны Беларусі" і "Вялікага Княства Літоўскага" (у суаўтарстве з мас-таком Змітром Герасімовічам) і зусім нядаўнай "Айчыны" (з Паўлам Татарнікам).

Некалькі гадоў Наталля Сан'ко ахвярна сканавала, рэтушавала і рэстаўравала для факсімільнага выдання гадавыя камплекты "Нашай Ніўы" - легенды нацыянальнага Адраджэння пачатку ХХ стагоддзя. Часам стан газетных нумароў быў такі, што даводзілася працаваць з кожнай літарай...

У Наталлі Сан'ко засталіся дзеци - Яніна і Кастьусь ды ўнучка Міхаліна.

Сёння мы развітаіся з Наталляй у менскім Чырвоным касцёле, аля труны леглі яе ўлюбёныя белыя і чырвоныя ружы.

Уладзімір Арлоў

Немцы зацікаўлены ў пастаўках беларускай мэблі

Па выніках удзелу беларускай экспазіцыі ў найбуйной мэблевай выставе Imm Cologne ў Германіі дасягнуты шэраг дамоўленасцяў з вядучымі замежнымі мэблевымі кампаніямі пра пастаўку айчыннай прадукцыі не толькі на єўрапейскія, але і на далёкаўходнія і азіяцкія рынкі, паведамілі БЕЛАПАН на УП "Белінтэрэкспа", якое выступіла арганізаторам калектуўнага стэнда Беларусі.

Упершыню адзінай калекцыёнай экспазіцыяй вядучых прадпрыемстваў беларускай мэблевай і дрэваапрацоўчай прамысловасці была прадстаўлена на выставе Imm Cologne 14-20 студзеня. Сёлета больш 1.450 экспанентаў з 55 краін прынялі ўдзел у выставе плошчай 280 тыс. кв. м.

Так, ЗАТ "Маладзечнамэбля" дасягнула вуснай дамоўленасці з буйной гандлёва-вытворчай сеткай OTTO пра пастаўку мяккай мэблі і пашырэнні асартыменту на рынках Германіі, азначыўшы перспектывы выйсця прадукцыі на рынак ЗША.

ААТ "ФАНДАК", супрацоўнічаючы з міжнароднай гандлёвой сеткай Jysk, нідэрландскай вытворчай-гандлёвой групай кампаній IKEA і развіваючы партнёрскія адносіны з нямецкім OTTO Group, падчас працы экспазіцыі пашырыла геаграфію сваіх паставак і склала дамовы з кампаніямі з Польшчы, Даніі, Германіі, Італіі, Украіны на суму амаль 500 тыс. ёура на пастаўку мэблі і фанеры. "ФАНДАК" вядзе перамовы з бельгійскай кампаніяй, прадстаўнікі якой наведаюць прадпрыемства з дзелавым візітам у студзені.

Новыя дамовы з кампаніямі з Балгарыі, Украіны, Эстоніі, Расіі, Польшчы, Латвіі, Германіі, Саудаўскай Аравіі, Аўстріі, Бразіліі, Мальты, Ізраіля, Румыніі, Літвы склала ААТ "Марілёўдрэў". ААТ "Гомельская мэблевая фабрыка" Праграс склала дамову на пастаўку мэблі ў Літву, дасягнула дамоўленасці пра пастаўкі ў буйную гандлёвую сетку Латвіі і пра

супрацоўніцтва з дзвіюма нямецкімі кампаніямі, а таксама праўляло паспяховыя перамовы з кампаніямі з Францыі і Італіі.

Больш, чым з 30 кампаніямі праўляло перамовы і азначыла шляхі супрацоўніцтва СТАА "ЗОЎЛенЕЎРАМЭБЛЯ". З кампаніямі Польшчы, Германіі, Францыі, Нідэрландаў і Грэцыі мае намер развіваць супрацоўніцтва прадпрыемства ААТ "Івацэвіч-дрэў". Кампаніі з Польшчы, Германіі, Украіны, Швецыі, Румыніі, ААЭ выявілі зацікаўленасць у прадукцыі ААТ "Гомельдрэў".

Уздзел экспазіцыі беларускай мэблевай і дрэваапрацоўчай прамысловасці праводзіліся пад эгідай канцэрна "Беллеспапер-прам" і пры падтрымцы пасольства Беларусі ў Германіі, Асацыяцыі прадпрыемстваў мэблевай і дрэваапрацоўчай прамысловасці, Холдингу арганізацый дрэваапрацоўчай прамысловасці BORWOOD і Беларускай гандлёвапрамысловай палаты.

На выставе прайшлі тэматычныя семінары і презентацыі патэнцыялю беларускай дрэваапрацоўкі для нямецкага і єўрапейскага бізнэсу. Па словаах амбасадара Беларусі ў Германіі Дзяніса Сідарэнкі, "паказчыкі экспартнай падрыхтоўкі ў Германіі растуць - толькі ў 2018 годзе экспарт вырас больш, чым на 40%. За 2017-2018 гады беларускі экспарт у Германію вырас больш, чым на 30%, аб'ём нямецкіх інвестыцый у беларускую эканоміку вырас больш чым у 2 разы".

- Дзякуючы мадэрнізацыі вядучых дрэваапрацоўчых прадпрыемстваў экспартны патэнцыял галіны істотна вырас. Беларускі павільён на мэблевай выставе ў Кёльне - навочнае таму пацверджанне. Досьць сказаць, што за 11 месяцаў 2018 года экспарт прадукцыі лясной і дрэваапрацоўчай прамысловасці Беларусі ў Германію павялічыўся на 40% да 189 млн даляраў, - адзначыў амбасадар.

БЕЛАПАН.

Да 156-годдзя паўстання 1863 г.

(Працяг. Пач. у папяр. нумарах.)

Афіцэр Казакоўскі з аддзела кс. Мацкевіча апавядáў, што ў месцы, дзе аддзелы затрымаліся, некалькі дзён былі чутны выстрылы пад Біржамі. Калі Казакоўскі налягаў на кс. Мацкевіча, каб спяшыць з дапамогай, той адказаў: “Не маю на гэта выразнага загаду”. (Паўтараю рэч чутую, але без веры ў праўдзівасць, бо праўда была б невыказана смутная.) Калі б кс. Мацкевіч марыў пра ролю ваяводы ў Ковенскай губерні, калі б зайдрасць да вялікага ўплыву, які аказаў Зыгмунт на люд, дыктавала тыя слова, то вялікая любоў да Бацькаўшчыны, святасць справы не дазволілі б яму на падобны ўчынак. Кс. Мацкевіч спазніўся!

Памылкова некоторыя гавораць, што Зыгмунт пасля шчаслівой бітвы пад Латвелямі пасунуўся глыбей у пушчу, каб знайсці выгаднае месца для апошняй бітвы. Ён яе не прагнуў, наадварот, рады быў пазбегнуць, каб магчы пасунуцца далей з мэтай яму вядомай. Дапускаў, аднак, магчымасць нападу і чакаў да паўдня. Калі ўжо абозы началі спускацца з лясістага ўзгорка, вораг распачаў бітву. Гавораць, што Даленгі з усёй уласцівай яму прытомнасцю думкі пашыхтаваў сваё войска да бітвы, якая з вялікай зацятасцю ішла ад паўдня да позняга вечара. Ніхто мне ніколі не распавядаў ходу ўсёй бітвы. Ведаю толькі, што Зыгмунт пасля ранення калі пятай па паўдні, будучы параненым яшчэ кіраваў бітвой, заахвочваў да бою, але калі з прычыны набліжаўшайся ночы непрыяцель адступіў - насы падабралі сваіх параненых і зброю, кс. Мацкевіча ўсё не было. Зыгмунт пасля перадачы камандавання Ляскоўску, пасля развітання з войскам, адны кажуць, што быў адвезены, іншыя, што быў аднесены на руках верных з атачэння глыбей у пушчу ў фальварак Камароўскіх Скробішкі. Суправаджалі яго д-р Траскоўскі, ад'ютант Яраслаў Касакоўскі, камісар д-р Юзаф Касцялкоўскі і дзесяць верных, баявых з аддзела, у тым ліку ведаю, што быў д-р Сатурнін Якубоўскі. Двор быў пусты. На варце застаўся толькі стары слуга Сыруцяў, які, калі пасля нашага шлюбу паны стараліся ўшанаваць маладую пару абедам, прасіў, каб яму ў довад заслуг да-

зволілі стаяць за крэслам Зыгмунта і прыслужваць яму. У Скробішках таксама адзін стары слуга прыняў парапенага камандуючага.

Пасля перавязкі раны Зыгмунт застаўся адзін. Не заснúў пасля знямогі, пакуты і болю - піша запаўняе алоўкам маленькую кніжачку. Было гэта апісанне ўсёй дзейнасці Даленгі на Літве, апісанне і прычыны біржанскае пазы, уласныя меркаванні пра паўстанне і ўсю дзейнасць на Літве.

Сардечныя слова развітання для Краю з нязломнай верай у лепшую будучыню.

Паводле апавядання Гейштара кніжачка была пакладзена ў архіў, забраная адтуль па заданні Малахоўскага і Гейштара, аддадзена на захаванне пані Уласевіч, у хвілю нейкага перапалоху была кінута ёю ў агонь.

Шкада, што Гейштар не хацеці не мог дэтальні паўтарыць змест яе, а амежаваўся толькі абагульненнемі, дадаючы для тых, хто яго ведаў, што чытаючы кніжачку здавалася, што чуе, як ён (Зыгмунт) гаворыць³⁴⁰.

На раницу агледзелі паўторна рану, моцная гарачка яшчэ ўзмацнілася, у канцы Зыгмунт застуў сном цяжкім, гарачкавым.

Недалёка ад Скробішак Юзаф Касцялкоўскі меў прыроднага брата Ідэльфонса Касцялкоўскага, да яго тро разы пасыпалі паўстанцаў, якія суправаджалі Зыгмунта па воз і каня, на іх доўгія ўгаворы жонка Ідэльфонса адказала рэзкай адмовай. У канцы падаўся сам Юзаф, забраў воз і каня сілай. У палове восьмай прыбыў воз. Распавяддаў Яраслаў Касакоўскі, калі ўвайшоў ў пакой, застаў Зыгмунта спячым, у гарачцы, праняты літасцю чакаў, пакуль сам прачнецца. Так сплыло паўгадзіны. Прачніўся, але ў той час, калі маскалі акружылі двор³⁴¹.

Паўстанцы кричалі: “Здрада, здрада!”

Пасля таго, як Юзаф забраў воз, Ільдэфонсіха падалася да спраўніка Сяціцкага, дзе ў той час заходзіўся Ганецкі (паводле апі-

Аполонія з Далеўскіх Серакоўская

Успаміны

сання жонкі Сяціцкага), якраз у хвілю яе прыбыцця піў каву на ганку. Нягледзячы на прысутнасць генерала Ільдэфонсіха голасна прасіла спраўніка, каб яе не прыцягвалі да адказнасці за ўзятыя воз і коней для парапенага Даленгі, які цяпер знаходзіцца ў Камароўскіх у Скробішках. Ганецкі адышоў, каб распарадзіцца пра неадкладны арышт Даленгі.

Не буду падаваць далейшых дэталей, бо так розныя і спрэчныя паміж сабой, што толькі заўтримацца магу на адной, што Зыгмунт у хвілю арышту быў у моцнай гарачцы. У размовы і дыспуты з расейскімі афіцэрамі ўдаваща не мог.

Апавядыаў мне Доніч пасля вяртання з Сібіры, таварыш Колышкі ў хвілю арышту апошняга:

- Пасля бітвы, пасля ўдалення Зыгмунта ў Скробішкі, пасля збору раскіданых аддзелаў першыя слова Колышкі былі: “Дзе камандуючы? Хто яго суправаджае?” Пачуўшы адказ выгукнуў: “Маруды пагубяць яго - за мной дзесяць з майго аддзела! Спяшайма яму на дапамогу! Да бяспечнага месца толькі шэсць гадзін дарагі, перанясём яго лясамі на руках!” Набліжаючыся да Скробішак зайдоў па больш дакладнью інфармацыю ў прыдарожную хату. У той жа момант ускочыла гаспадыня з крыкам: “Уцякайце! Маскалі ідуць!” Некалькі суправаджальных Колышкі выскочыла цераз акно ў бок лесу, калі ён збіраўся зрабіць тое ж самае, пачуў ужо калі хаты словы салдата: “Теперь, когдай Доленга пойман”³⁴². Колышкі ўпаў на лаву са словамі: “Не маю ўжо для чаго ўцякць - усё страчана - камандуючы ўзяты”. Салдаты ўварваліся. На пытанне, кім ёсьць, адказаў: “Колышкі, якога ад даўна шукае”.

10 траўня Даленга, Колышкі і грамадка вязняў, якая яго суправаджала, былі перавезены ў Вільню.

Абодва загінулі адноўкаў смерцю: Колышкі 10/29 чэрвеня³⁴³, Даленга 15/27 чэрвеня 1863 года. Цела Зыгмунта ў прысутнасці каменданта Вялікіх і доктара Фавеліна знялі ноччу і пахавалі пад Замкавай гарой³⁴⁴.

Жыхары горада рабілі ты-

Залаты пярсцёнак Зыгмунта Серакоўскага, знайдзены падчас раскопак на Замкавай гары ў Вільні

дзе падлеглы сектству за ўдзел у паўстанні - канфіскациі. Вёска ў першы раз працівіла штраф, у другі раз раўняеца з замлёй”.

З прыбыццём Мураўёва следчая Камісія распачынала сваю дзейнасць. Праславілася ў ёй фальшам, падступствам, абманам, прыдуманнем цэлых доўгіх прызначэнняў, паклёнамі на людзей, найбольш шанаваных Краем, як: апошня хвілі Зыгмунта, цалаванне Агрэзкам рук па локці старшыні, каб яму ацаліў жыццё; Колышкі, які ў складзе віну за сваё зняволенне на Зыгмунта і выракаеца яго; кс. Мацкевіч, які выказвае на Камісіі сваю нянявісць да польскай шляхты, на згубу якой бунтуе мужыкоў; Авейда, які здраджвае арганізацыю для ацалення жыцця. (J. Гогель³⁴⁷ сфальшаваў прызнанне Касоўскага на Агрэзку і наадварот, пасля чаго на патрабаванне неабходнасці вочнай стаўкі не зрабіў яе, бо выйшаў бы на яву ўесь нікчэмны абман.) Жандарм Лосеў мабыць першы і апошні раз у жыцці сказаў праўду, калі яму нехта з вязняў вымаўляў крыўды за фальш:

- Што ж вы, панове палякі, думаецце пра нас, што мы ў вачах вашага грамадства падымаемі і ўшляхетніваць вас захочам? Не, панове, заданнем нашым ёсьць не толькі выдабыць з вас прызнанне, але яшчэ выпусціць вас з рук наших такімі чорнымі, каб вашыя маці вас не пазнаў.

Акрамя Лосева яшчэ нікчэмнейшымі былі Гогель, Ратч, Юган, Віселіцкі, Цылаў, Шамшаў і шмат іншых да іх падобных, якія добра пасавалі да Мураўёва.

Вікары Ішора - іхня першая ахвяра. Пасля прачытання маніфесту пайшоў з партыяй. На вестку пра зняволенне пробашча вярнуўся і здаўся ў руки ўладаў. Павешаны.

41) Літ[оўскі] аддзел выдаў адозву, якая заклікала да вытыркі ў выкананні абавязкаў у інтарэсах краю і не падаць духам з-за той няянінай ахвяры. Адозва з'явілася ў дзень экзекуцыі на мурасі горада. Гэта падказала Мураўёву, што ёсьць Аддзел Нац[ыянальнага] Ур[аду] і друкарня.

Праходзяць экзекуцыі кс. Зямцкага - 75-гадовага старога³⁴⁸, Лясковіча, Ляснёўскага і шмат іншых.

Прыходзіць з Варшавы інструкцыя³⁴⁹ палове чэрвеня перад зняволеннем Кіраўнічага аддзела:

1) Замест вышэй названага - Выкананы аддзел. Старшина і 4 чальцы для чатырох сектый, а таксама камісар з Варшавы з асобнай пячаткай і правам прызначэння ваяводскіх і павятовых камісараў без ведама Аддзела.

2) Прызначаеца значныя пенсіён для ўсіх чыноўнікаў (дагэтуль чыноўнікі на краёвай службе не атрымоўвалі ніякай аплаты).

Гэтыя пастаянныя змены мучылі наш Край і тармазілі ўсялякую працу, пераконвалі прытым, што Край знаходзіцца ў руках людзей, якія не маюць разумення пра яго стасункі і інтарэсы.

(Працяг у наст. нумары.)

³⁴⁰ Серакоўская звязтаеца да запісак Якуба Гейштара “Pamietniki Jakuba Gejsztora z lat 1857-1865, t. 1-2, Вільня, 1913 (тут да ст. 57 у т. 2).

³⁴¹ На левых паях алоўкам вертыкальна ўпісана: “Згаданы д-р Сатурнін Якубоўскі быў цяжкі парапенага камандуючым. Ляжаў не на дверы, а ў хаце лесніка ці мужыка і адтуль узяты маскалямі, яго везлі разам з Серакоўскім у Вільню, у адным з ім купе вагона. Раздзялілі іх у шпіталі; Серакоўскі ляжаў асобна, моцна пильнаваны. А Якубоўскі - у агульной зале.”

³⁴² Чыпер, калі Даленгу злавілі.

³⁴³ Прывагор над Колышкім выкананы 28.V/9.VI.1863 г.

³⁴⁴ Цела знайдзены ў ліпені 2017 года падчас археалагічных раскопак. Пры ім знайдзены медалік, а на правай руцэ — залаты пярсцёнак з надпісам з унутранага боку: «Zygmunt Apoloniya 11 Sierpnia / 30 Lipca 1862 r.».

³⁴⁵ Закрут - прадмесце Вільні, сёняння квартал.

³⁴⁶ Інструкцыя ад 24 траўня 1863 г.

³⁴⁷ Гаворка пра Мікалая Гогеля.

³⁴⁸ Кс Р. Зямцкі меў у той час 52 гады.

³⁴⁹ Экрантам ад 10.VI.1863 г. Нацыянальны ўрад у Варшаве перайменаваў правінцыяльныя аддзелы у аддзелы выкананыя, што рабіла іх моцна залежнымі ад вярховай улады ў Варшаве.

Леанід Лаўрэш

Тодар Нарбут у падзеях 1812 года

Усе біёграфы Тодара Нарбута паведамляюць дзве версіі абставін жыцця гісторыка ў 1812 г. Па адной з іх, ён ціхамірна жыў у сваіх родных Шаўрах і займаўся гісторыяй нашага краю. Па другой версіі, 1812 г. для Нарбута быў напоўнены падзеямі і неверагоднымі ваеннымі прыгодамі.

Польскі біяграфічны слоўнік коратка піша пра другую версію падзеі 1812 г., як пра магчымую, і грунтует толькі на кнізе Зоф'і Кавалеўскай "Дзеі паўстання Лідскага...". Зоф'я Кавалеўская з Лянтоўскіх (1853-1918) нарадзілася ў в. Малыя Бакшты сучаснага Маладзечанскага раёна і ўсё жыццё займалася фалькларыстыкай і этнографіяй, даследавала паўстанне 1863 г., з'яўлялася аўтаркай шэрагу кніг і артыкулаў.

Зараз, я рэдагую беларускі пераклад кнігі Зоф'і Кавалеўскай пра паўстанне на Лідчыне і думаю, што мае сэнс упершыню падрабязна пераказаць прыгоды Тодара Нарбута, як іх падае аўтарка. Трэба з'яўляжыць, што тэкст Кавалеўскай грунтуюцца на яшчэ жывой памяці жыхароў Лідчыны пра падзеі 1863 г. і на асабістых контактах і размовах з дачкой гісторыка Тадорай Манчунскай і яго сынам Балеславам Нарбутам. Яе кніга друкавалася як серыя артыкулаў пра паўстанне на Лідчыне ў газете "Дзённік Віленскі" і пры перавыданні кнігай тэксту адчувальна не хапала добрай рэдактуры.

Тэкст Кавалеўскай мае шэрраг дробязных недакладнасцяў якія, у цэлым не псуюць вялікую каштоўнасць ўсёй кнігі, бо сур'ёзных, сутнасных памылак праца не мае, і я схільны лічыць ніжэй прыведзены факты біяграфіі Нарбута вельмі верагоднымі.

Зоф'я Кавалеўская піша, што Тодар Нарбут, як і ўся наша шляхта чакаў прыходу французаў як збаўлення ад чужой улады. Свае надзеі і пачуцці ён выказваў ва ўзнёслых вершах. У адным з тых тагачасных твораў ён апавядае пра сустречу на Замкавай гары ў Вільні з духам Лідзейкі. Першае, што робіць дух, прыняўшы вобраз арцыкаплана ў такі важны для Літвы момант, - знімае з галавы Тодара ненавісны трохкунтын каплюш рускага войска. Гэты паэтычны твор доўгі час захоўваўся ў сям'і і загінуў падчас падзеі 1863 года.

Тым не менш у 1812 г. Тодар Нарбут знаходзіцца ў складзе рускага штаба ў Вільні, куды перад самым пачаткам вайны прыехаў цар Аляксандар I. Калі Напалеон перайшоў Нёман, рускі штабны афіцэр аўстрыйскага паходжання Морыц Кацэбу (потым стане генерал-лейтэнантам) паведаміў ваенныму інжынеру Нарбуту пра тое, што маецца загад заўтра, на раніцы, пакінуць старожытную

столицу Літвы.

- Што думаеш рабіць? - запытаў Кацэбу.

- Схавацца і застацца тут, - шыра адказаў Нарбут. - Можа сваім на што-небудзь прыдамся.

Калі рускія войскі пакідалі горад, усе дзвёры дамоў былі зачынены, а вокны завешаны - горад як быццам вымер. Нарбут схаваўся ў знаёмага купца, і падчас хаосу адступлення яго адсутнасць пры штабе не была зауважана. З першым промнем узыходзячага сонца ў Вільню ўвайшоў французскі авангард начыне з аддзелам улану князя Радзівіла. Горад умомант абудзіўся ад сну, адчыняліся дзвёры, вокны і людскія сэрцы. Месцічаў ахапіў шалёны энтузіязм. Жанчыны кідаліся да коней, гладзілі і нават цалавалі іх.

Падхоплены на вуліцах людскім натоўпамі, Нарбут выпадкоў патрапіў у нейкую невялічкую крамку, дзе зусім змучаны затрымаўся на хвілінку. На стале ў краме ляжалі палярныя старыя лісткі, і аматар гісторыі, як быццам пазнаў рэшткі "Дыярыноша крыжацкіх дарог на Літве". Думаю, што менавіта ў гэтым месцы, Кавалеўская фантазіравала, ці памяліліся дзеци Тодара Нарбута, пераказаючы ёй гэтую гісторыю з "Дыяриношам...". Тым не менш, даследчыца паведамляе, што Нарбут паспей нават нешта занатаўцаць са старога дакумента.

Выйшаўшы з крамкі, гісторык пабег да Зялёна гарада - менавіта там усе чакалі пабачыць Напалеона. Імператар сядзеў на вялікіх бэльках і наглядаў за работай сапёраў якія будавалі мост цераз Вілію - стary мост, пакідаючы горад, спалілі расейцы. За рабой, падпалена казакамі, гарэла прадмесце разам са складамі зборжжа. Каля Напалеона, аточанага цесным колам маршалаў і ад'ютантаў, стаяў тутэйшы настаяцель айцоў-піяраў ксёндз Гладоўскі. Нарбут звярнуўся да ксёндза па дапамогу і расказаў яму, што хоча працаўца перакладчыкам, бо ведае дзве языки - еўрапейскіх моваў. Напалеон на хвіліну павярнуў галаву... Сталёвыя вочы ўважліва

агледзелі постаць Нарбута, імператар загадаў прыніць яго ў канцылярыю міністра Басано і болей не звяртаў увагі на просьбіта. Нарбут атрымаў абмундзірананне і грошавае забеспечэнне - дзесяць франкаў у дзень, сівую кабылу для раз'езду і гроши на яе ўтрыманне. А большага ён і не жадаў.

Работы мелася шмат. Герцаг Басано павінен быў ажыццяўляць зневіненіе нагляд за дзеянасцю новага ўрада адноўленага ВКЛ і адначасова кіраваць замежнымі справамі Францыі. Як намеснік імператара, ён змагаўся з непавортлівасцю і спрэчкамі паміж французскім камандаваннем і літоўскім урадам. Канцылярыя Басано атрымоўвала палітычнае і дыпламатычнае паперы рознай важнасці, прыходзілі прыватныя петыцыі, ішла прыватная карэспандэнцыя. Усё гэта патрэбна было прачытаць, зарэгістраваць у кнізе і перакласіці. Герцаг Басано ўвесь час, часта нават унаучы, меў пытанні і даручэнні, і паколькі Нарбут быў глухі, дык даваў яму пісьмовыя загады. Часта Нарбута пасылалі з важнымі заданнямі, якія ён сумленна выконваў і таму здаваўся ад сну, адчыняліся дзвёры, вокны і людскія сэрцы. Месцічаў ахапіў шалёны энтузіязм. Жанчыны кідаліся да коней, гладзілі і нават цалавалі іх.

Але хутка адбылася катастрофа - французскія войскі пачалі адступаць. Нарбут не пакідаў Вільні і з вялікім неспакоем назіраў за тым, як з галоўнага імператарскага штаба наплываюць туманныя загады і няясныя рапарты. Злавесныя весткі ішлі ў Вільню з хуткасцю тэлеграфа, якога ў той час яшчэ не было. У канцылярыі герцага Басано нарастаў хаос. Напалеон таемна прамчаўся праз Вільню і націраваўся ў Парыж. За Напалеонам спешна рушыў увесь штаб. Ваенная эпапея заканчвалася.

Разам з канцылярыяй Басано, пацягнуўся за Нёман на сваі Сіўцы і Нарбут. Але ўжо каля Аўгустова ён зразумеў, што не можа бадзяцца недзе на чужыне і вырашыў застацца на Радзіме. Павярнуў Сіўку і пaeхаў да свайго сваяка Прота Нарбута, які жыў тут недалёка. Прот - сын вядомага прыгажуна Нарбута, які быў аздобай салона на " чацвярговых абедах" караля Станіслава Панятоўскага.

Спадар Прот і яго дачка Клемянціна прынялі Тодара са стараліцвінскай гасцініцю, і гісторык змог адпачыць тут ад перажытага. Час бавілі за гутаркамі пры каміне. Клямуся, займаючыся вышыўкай, уважліва слухала сваяка і выходзіла толькі, каб у стані пасесціць нарбутаву Сіўку. Тым часам рускія войскі шукалі дэзерціраў. Чуйна вушка Клямусі з непакоем прыслухоўвалася да ўсіх чутак. І аднойчы яна прыбегла з весткай пра набліжэнне

казакаў. Сіўка стаяла каля ганка пад сядлом, але казакі ўжо ўздаджали праз браму. Вершнік адным скокам пераадолеў плот і паскакаў да лесу. За ім пагналіся казакі - яны сыпанулі ўздагон градам куль. Некалькі куляў патрапілі ў Сіўку, і яна звалілася каля зарослага густынам чаротам возера. Тодар схаваўся і перасядзёў тут да ночы, але куля ўшчэдры даўга свісталі над чаротам.

Калі ўсё скіхла і начны змрок ахінуў зямлю. Нарбут выйшаў са склонкі і асцярожна скіраваўся да бліжэйшай плябаніі. Ксёндз-пробашч сам адчыніў яму дзвёры і правёў унутр. Потым перааправнік Тодара парабкам і пасадзіўшы як вазніцу на вазок, загадаў, як быццам везці ксёндза да хворага. Праз некаторы час яны стаялі перад леснічоўкай. Ксёндз паставіў Святы Сакрамэнт на стол, паклікаў усю сям'ю лесніка і загадаў ім прысягнуць, што яны не здрадзяць таму, каго ён прывёз, не выдадзяць расейцам, але схаваюць і зберагуць яго ў сябе. Присягнулі ўсе.

У лясной глушы сярод сумленных людзей Нарбут адчуваў сябе ў бясцесы. Было дамоўлены, што калі Тэадор пойдзе кудысьці з хаты, а ў яе прыйдзе нехта чужы, дык на знак небяспекі будуть вывешаны белыя хусткі. Кавалеўская піша, што менавіта тут, у лясной

героя", дык не будзеш узгадваць, што ён узяў гроши ў ворага за той час, калі служыў супраць яго. Тут ўсё па-нашаму - "б'юць - бяжы, даюць - бярэші".

Пасля амністыі Нарбут вярнуўся ў Шаўры і пачаў пісаць. А калі падраслі дзеци, гісторык з-пад страхі часам вышыгваўся куфар са шкуніровы сваёй Сіўкі, у якім стары прыхільнік Напалеона хаваў памятныя рэчы тых часоў, паважна вышыгваў іх і ўзрушана раскладваў вакол сябе. Дзеци з вялікім хваляваннем пачіціва маўчалі і слухалі бацьку, а потым нават падносілі да вуснаў яго скарбы. Найбольш хваляваў Тодара стары мундзір, сучно на ім паблякла, але ўсё яшчэ бліскучыя эпапеты будзілі прывіды 1812 года - часоў яго маладосці і надзеі.

"Старога прыяцеля", як называў ён свой мундзір, гісторык нават ушанаваў вершам, які пачынаўся гэтак:

*Калі я ўсё страціў
падчас краёвых бур,
Ты адзін са мной застаўся,
мой стары мундур!
Ты блішча на мене ў часы,
каля Край быў у патрэбе,
Я ж рызыкун паdstaўlju
пад ўдары сябе і цябе.
Знікі мае прыгожыя дні,
як дым у начных ценях
Але той яничэ щаслівы,
хто мае ўспаміны.*

*„Kiedy wszyscy straciłem przez krajowe burze.
Tyś m: jeden pozostał, mój stary mundur!
Błyszczłeś na mnie wówczas, gdy w kraju potrzebie
Naraża'łem na ciosy i siebie i siebie.
Żniki piękne dni nasze, jak dym w nocnych ciemniach
Lecz ten jeszcze szczęśliwy, kto żyje w wspomnieniach”.*

цішы, Тодар Нарбут і задумаў напісаць свае будучыя тэксты і пачаў збіраць стараліцвінскія легенды і паданні.

Час ад часу леснічоўку на ведваў спадар Прот Нарбут, а яго дачка выкупіла ў казакаў шкуру Сіўкі і загадала пашыць з яе доўгі дарожны куфэрак, у якім гісторык-граф Літвы потым ўсё жыццё захоўваў свой французскі мундзір, лісты герцага Басано, загады Напалеона і іншыя сувеніры тых часоў.

Тодар Нарбут жыў гэтымі ўспамінамі і мацаваўся імі да познай старасці, пры гэтых часах паўтараў: "О, лёс! Хто меў цябе ў нашым краі..."

Такога кшталту расказы Зоф'я Кавалеўская магла пачуць ад дзяцей Тодара Нарбута, і дадатковую веру ў верагоднасць усіх гэтых прыгод у 1812 г. дадае аўтэнтычныя верш Тодара пра мундзір.

Трэба дадаць, што пасля паўстання 1831 г., "адстаўны капітан-інжынер" Тодар Нарбут аўтнаваўся рускімі ўладамі ў тым, што падчас побыту Хлапоўскага ў Лідскім павеце напісаў "пасквіль супраць Pacel". Вядома гэтак жа, што пазней, перед пісанаваным штурмам Вільні Нарбут чарціў карты горада для генерала Гелгуда, таксама засталіся ўспаміны паўстанцаў пра тое, што адстаўны капітан Нарбут арганізаваў ліццё гармат у Варнях. А ў паўстанні 1863 г. прынялі ўдзел і абесмяроцілі свае імёны дзеци Тодара Нарбута.

Ніна Рыбік - журналіст з паэтычным ухілам

Нідаўна ў ДУК "Ашмянскія раённыя бібліятэка" было шматлюдна. Клуб "Сустрэча" запрасіў усіх ахвотных на чаргове пасяджэнне "Родны край, я цябе апяваю", падчас якога адбылося знаёмства з астравецкай пісьменніцай Нінай Рыбік.

На сустречу з паэткай прыйшлі чытачы розных узроставых катэгорый, занятых у розных сферах дзеянісці, аўдзітнанія агульным інтарэсам - цікавасцю да прыгожага слова.

Ніна Рыбік распавядае пра свае творы

Сустрэча з сябрамі клуба

Ніна Аляксееўна Рыбік - сябра Саюза пісьменнікаў Беларусі і Беларускага саюза журнаўлістаў. Амаль усе творы Ніны Аляксееўны прысвечаны цудоўнаму і непаўторнаму Хойніцкаму краю, што на Гомельшчыне. Яна аўтар кніг прозы "Свае і чужыя", "Права на адсяленне", "Скрыжаванні", яе творы ўвайшлі ў калектыўны зборнік "Астравецкай зямлі галасы", друкаваліся ў газете "Ашмянскі веснік". Ёсьць у пісьменніцы некалькі вершы, і нават казак для дарослых. Пасправавала сябе Ніна Рыбік і ў якасці драматурга і нават актрысы. Пастаўніку "Калядны вечар" мелі магчымасць убачыць не толькі гле-

на Аляксееўна шчыра і пранікнёна расказала пра сябе, пра свой край і родную вёску Уласы, што на Гомельшчыне, пра сваю працу галоўным рэдактарам газеты "Астравецкая праўда".
На завяршенні сустречы слухачы выказалі шматлікія слова ўдзячнасці, уручылі кветкі, сувеніры. Ніна Аляксееўна падарыла бібліятэцы некалькі сваіх выданняў.

Святлана Галінская,
загадчык аддзела
абслугоўвання і
інфармацыі ДУК
"Ашмянскія
раённыя
бібліятэка".

Заснавальнік:
ТБМ імя Францішка Скарыны.
Пасведчанне аб регістрацыі № 908 ад
18 снежня 2009 г. выдадзена Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.
Адрас рэдакцыі:
231293, Лідскі р-н, в. Даўгіна.
Адрас для паштовых адпраўленняў:
231282, г. Ліда-2, п/с 7.
E-mail: naszaslowa@tut.by

Фрэска з Грунвалдской бітвой з'явілася ў нядзельнай школе гарадзенскага праваслаўнага сабора

На роспісе паказаная перамога воінаў Вялікага Княства Літоўскага над Тэўтонскім ордэнам пад Грунвалдам. Славутую бітву і праваслаўную царкву лучыць асоба князя Фёдара Астрожскага і поле перад Каложай.

Фрэска на ўсю сцяну, памерам прыкладна 2 на 6 метраў, з'явілася ў адной з аўдыторый нядзельнай праваслаўнай школкі калія Свята-Пакроўскага сабора. На ёй відаць князь Вітаўт, кароль Ягайла, князь Фёдар Астрожскі, вялікі магістр Ульрых фон Юнгінген. Над творам калія двух месяцаў працаўнік мастак Аляксандр Рыбін.

Ідэю настаяцель Свята-Пакроўскага сабора айцец Георгі Рой прывёз з літоўскай Клайпеды. Там у свайго сябра-святара ён убачыў падобны твор. Найболыш яго ўразіў вобраз князя Фёдара Астрожскага, які змагаўся з нямецкімі рыцарамі ў Грунвалдской бітве, а пасля стаў манаҳам і ўшаноўвающимі як святы.

У той момант, як прызнаеца айцец Георгі Рой, да яго прыйшло асэнсанне, наколькі важнай была гэта бітва для Беларусі і Гародні.

- Гэтая вайна доўжылася амаль паўтара стагоддзя. Безліч разоў крыжакі прыходзілі ў Гародні, штурмавалі гарадзенскі замак, спальвалі нашыя вёскі, рабавалі нашу зямлю. Грунвалдская бітва паставіла крапку. Гэта была перамога, - адзначае ён.

Кароль Ягайла прымае выклік ад нямецкіх рыцараў

Святар адзначае, што гэта гісторыя, якую мы можам асэнсаваць не толькі з грамадзянскага, але і з рэлігійнага пункту гледжання.

- За перамогу пад Грунвалдам дзякавалі Богу нашыя продкі, а таксама можам дзякаваць мы, бо нашая зямля засталася нашай зямллёй.

Харугвы Вялікага Княства Літоўскага, якія ішлі на Грунвалд, збираліся ў Гародні, менавіта на полі калія Каложы. Там святары іх дабраслаўлялі.

Пад фрэскай выяўлены гербы Гарадзенскай епархіі з каложскімі крыжамі, герб "Пагоня" і герб Гародні з аленем святога Губерта

У адрозненне ад літоўскага твора, на гарадзенскім мастак дадаў крыж святой Ефрасінні Полацкай

На думку айца Георгія, такую фрэску добра выкарыстоўваць для гісторычнага, патрыятычнага выхавання дзяцей і моладзі. Вучні нядзельнай школы ўжо актыўна разглядаюць твор, цікавяцца, хто на ім паказаны.

Радыё Свабода.

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Рэдакцыйная калегія:

Алена Анісім, Юрась Бабіч, Юлія Бажок,
Марыя Баравік, Аляксей Карпенка, Эла Оліна, Ігар
Пракаповіч, Аляксей Пяткевіч, Станіслаў Суднік,
Павел Сцяцко, Людвіка Таўгень, Алег Трусаў,
Дзяніс Тушынскі, Аляксей Шалахоўскі.

<http://nslowa.by/> <http://naszaslowa.by/>
<http://pawet.net/> <http://kamunikat.org/>
<http://tbm-mova.by/> <http://belkiosk.by/>

Аўтары цалкам адказныя за падбор
і дакладнасць прыведзенай інфармацыі.

Рэдакцыя рукапісы не вяртае.

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.
231300, г. Ліда, вул. Ленінская, 23.

Выдавец: Установа інфармацыі "Выдавецкі дом ТБМ".
Газета падпісана да друку 1.04.2019 г. у 17.00. Замова № 800.

Аб'ём 2 друкаваныя аркушы. Наклад 1500 асобнікаў.

Падпісны інಡекс: 63865.

Кошт падпіскі: 1 мес.- 2,37 руб., 3 мес.- 7,11 руб.

Кошт у розніцы: па дамоўленасці.

Не ад Эзопа, а ад Язэпа Выказванні

Мужчыну марнуоць алкаголь і жанчыны, а яшчэ больш іх празмернае ўжыванне.

Села на грашовую дынету.

Паважаць сябе прымушаюць хвароба, надвор'е і кабета.

Лепш пляшкі пры жыцці, чым вянок па смерці.

Вазьміце з мяне, калі ласка, дзякуюць.

Будзьце ветлівы, ашукаіце мяне

Трапіў у сабачую шкуру, куды дзенешся - як ні кажы, начальнік.

Нашыя жанчыны не заўжды знаходзяць нас, як і мы іх.

Прыперла справа, як чорт грэшную душу.

Напіцца да свіячага віску.

Калі старэйшыя сабакі гаўкаюць, меншыя на хвасце сядзяць.

Здаецца стары чалавек, а дзіцё дзіцём.

Мужчына той, у каго ёсьць гроши. Усе астанія - самцы.

Прэзідэнт змагаецца з бюрократыяй, як алкаголік з гарэлкаю.

Выраб і збыт самагонкі ды "самапальнай" гарэлкі поўнасцю пад кантролем міліцыі.

Не можа плаваць - значыць вадалац.

Не крадзі, вязьмі сумленна, што кепска ляжыць, бо ўсяроўна прападзе.

Сярод ваўкоў жыў, але гаўкаў па-сабачы.

Дармаед з самага дзяцінства.

Не фартова казаць купіў, шыкова - дастаў.

Разумныя думкі студэнты раней пісалі на лаўках, падваконях, дзвярах і сценах туалетаў, зараз то саме можна пачытаць ў інтэрнэце.

Язэп ПАЛУБЯТКА.